

NERGİSİ'NİN HOROSNAMESİ

Dr. Süleyman ÇALDAK*

Nergisi'nin Horosname adlı hikâyesinin, diğer hikâyelerinden ayrı olarak ele alınması gerekir. Her şeyden önce bu hikâye bir fabldir. Horosname şark edebiyatlarında köklü bir geleneği olan hayvan hikâyeleri arasında en çok tanınan tilki ile horoz masalıdır. Şark toplumlarında çok iyi bilinen bu masalı Nergisi o güzel üslubuyla yeniden kaleme almıştır.

Üç varaktan oluşan bu mensur hikâye el yazma bir mecmu'anın içinde bulunmaktadır.¹ Hikâyenin başında "Nergisi-zade Merhûm'un Horosnamesi'dür." kaydı bulunmaktadır. Nergisi ve eserleri hakkında bilgi veren eski kaynaklardan hiç biri bu hikâyeden bahsetmez. Ancak son döneme ait bazı kaynaklarda bu eserden söz edildiğini görmekteyiz.²

Bu hikâyenin ne zaman kaleme alındığı bilinmediği gibi, Nergisi'ye ait olduğu hususunda başındaki kayıttan başka bir ipucu da bulunmamaktadır. Basit bir rik'a kırmasıyla istinsah edilen bu hikâyenin başka bir nüshasına da rastlanamadı. Ancak hikâyede kullanılan dil, ard arda getirilen vasfî terkipler, bilinmeyen veya meşhur olmayan anlamlarıyla kullanılan kelimeler, ağdalı ve süslü terkiplerle oluşturulan yeni imajlar, teşbih, istiare, mecaz ve telmihlerle elde edilen ince manalar bakımından Nihâlistân'ın üslubuna çok benzemektedir. Söz gelişi "... yemîn ü yesâra tahrîk-i düm-i hîle vü taclîb-i hadaqa-i firîb iderek...", "Gûş-ı horôsı mesdûd-ı penbe-i tegafûl görüp...", "... bu muqaddemât-ı bâtıla ile gerden-i horôs-ı dûr-ı endîş-i dağâyık-şinâsı âğûş-ı dehen-i hamyâze-keş ile mu'ânağa ve gelû-yı zemzeme-perdâz-ı diğ-ı hoş-âvâzı sifte-i dendân-ı hırs u âz itmek fikrinde oldı.", ... pây-ı firârını beste-i dâm-ı tezvîr eylemek..." ibarelerindeki, özellikle soyut kavramlarla somut varlıklar arasında düşünülmüş benzerlikler üzerine kurulan terkipler Nergisi'nin üslubunu hatırlatmaktadır. Hikâyenin başındaki kayıt ile birlikte üslubundaki bu benzerliği de gördükten sonra hikâyenin Nergisi'ye ait olduğundan şüphemiz kalmadı. Ancak bilinen eski bir hikâye olduğundan, metnin sadece orijinal hikâyeleri ihtiva eden Nihâlistân'a dahil edilmediğini tahmin ediyoruz.

* İnönü Üniv. Farsça Okutmanı

¹ Hikâyenin içinde bulunduğu mecmu'a için bkz. Ali Emiri Ef. (Millet Ktb.) Manzum Eserler Kısmı, 573, yk.44b-47a. Horosname'den yapılan alıntıların yaprak numaraları metin içinde verilmiştir.

² Ö.F.Akün, Nergisi mad. İslam Ansiklopedisi C.9, ist.1993, s.1997; Hüseyin Ayan, H. Bilen Burmaoğlu, Gönül Ayan, N.Ziya Bakırcıoğlu, Büyük Türk Klasikleri, C.5, ist.1987, s.346.

Hikâyede, her toplumda bulunan, başkalarını aldatmakla hayatlarını sürdüren kurnaz tiplerin, çoğu zaman kazdıkları kuyuya sonunda kendilerinin düşeceği teması işlenir.

Bakış Açısı:

Hikaye III. tekil şahıs anlatıcının dilinden, yani hakim bakış açısından kaleme alınmıştır. Masalların anlatımında genellikle bu bakış açısı tercih edilir. Bir hayvan masalı olan Horosname'nin III.tekil şahsın agzından aktarılması bu eski geleneğin bir devamı gibidir. Hayvanları konuşturmak, onların duygularını dile getirmek ve davranışlarının altında yatan asıl maksatları okuyucuya göstermek artık yazara düşmektedir. Dolayısıyla anlatıcı kendisini aleni olarak belli eder ve eserinin yanı başında durup okuyucuya rehberlik eder. Biz bu hikayede horozu, tilkiyi ve olayın geçtiği zaman ve mekanı, vakanın kişileri arasında cereyan eden konuşmayı, kısacası olayla ilgili her şeyi anlatıcının dilinden öğrenmekteyiz.

Nergisi hemen hemen bütün hikayelerinde olduğu gibi, bu masasında da birinci kahraman durumunda olan horozun dış yapısı ile iç yapısını tanıtan bir giriş ile olayı anlatmaya başlar. Horoz bir sabah namazı vakti bir ağacın üzerine çıkmış, o güzel ve gür sesiyle ötmektedir. Bu esnada kurnaz ve aç gözlü tilki yaltaklanarak horozu yaklaştırmaya çalışır. Horozu bir bir övgüler yağdırarak, hayvanların sultanının çıkardığı, bütün hayvanların bundan böyle kardeşçe ve dostça yaşamalarını emr eden fermanın müjdesini vermek için geldiğini söyler. Bu bahane ile horozu yaklaştırmak ister; uyanık horoz tilkinin maksadını anlar ve bu müjdeye çok sevindiğini, ancak bir hayvanın kendilerine doğru gelmekte olduğunu söyler. Horozun tarifine göre gelen hayvan köpektir. Durumun vehametini anlayan tilki, kaçıp saklanacak bir yer var mı, diye telaşa kapılır. Horoz, hani bütün hayvanlar kardeş idi, bu telaşa sebep nedir? diye sorunca, tilki, bu hain hayvan sultanın fermanını duymamış olabilir, her ihtimale karşı kaçmak en doğrusudur, der. Tilki kaçmaya fırsat bulamadan köpeğe yakalanır.

Yazar tilkinin başkası için kazdığı kuyuya kendisinin düşerek cezasını bulduğunu belirterek hikayeyi bitirir.

Nergisi, vakayı tabii ve mantıklı bir çerçeve içerisinde, okuyucunun merakını ve bedii heyecanını uyanık tutacak bir tarzda takdim etmektedir.

Olay anlatılırken, doğrudan doğruya olmasa da, okuyucuya bir takım mesajlar verilmek istendiği görülmektedir. Yazar bazı cümlelerle toplumda baş gösteren bazı problemlere göndermede bulunur. söz gelişi , horozun yanına yaltaklanarak yaklaşmak isteyen tilkinin bu tavrını "yemîn ü yesâra tahrîk-i düm-i hîle vü taqlîb-i hadâka-i firib iderek resm ü râh-ı 'âdet-perestân-ı tabasbus-pîşe-i zamâne gibi..." (yk.45a) ibaresiyle toplumda yağcılık yaparak menfaat temin etmek isteyen insanların davranışına benzeterek bu içtimai hastalığa dikkat çeker.

Olayın Kişileri:

Olayın baş kahramanı durumunda olan horoz akıllı, tedbirli, gün görmüş, toplum için maddi ve manevi faydası bulunan bir takım güzel hasletlere sahip olgun insan tipini temsil etmektedir. Yazar, horozun tavus yürüyüşlü, yigit endamlı,

zamanla kainat aynasında alemin çeşitli hallerini görmüş geçirmiş, dünyayı ve dünyanın hadiselerini defalarca tecrübe etmiş kamil, rind-meşreb, zeki ve uyanık biri olduğunu ifade eder. (yk.44b).

Tilki ise sürekli başkalarına yaranmaya çalışarak menfaat te'min eden kurnazlığıyla başkalarını aldatarak gününü gün etmeye çalışan insan tipini temsil etmektedir. Nergisî, tilkiyi aç gözlü, tamahkar, sabırsız karaktersiz, alçak, iki yüzlü, kaltaban, yahudi gibi yağcı, mecusi mezhepli, düşüncesi hep hile ve düzen olan biri olarak tanıtır. (yk.45a)

Olaya sonradan katılan ve çok kısa bir süre sahnede boy gösterip vakayı bir sonuca bağlayan üçüncü kişi ise köpektir. Av maksadıyla eğitilmiş olan bu tazı efendilerinin her emrini yerine getirmeye şartlanmış acıma hissinden yoksun kapı kullarını temsil etmektedir. Toplumda sık sık rastlanan bu tipler iyiye de kötüye de kullanılabilir bir yapıya sahiptirler. Yazar, "fûlânî-endâm-ı dirâz-pâ vü dirâz-gûş u müca'ad-düm ü tîz-dendân u bârik-miyân (yk.46b) gibi vasıflarla tazının fiziki yapısını belirtirken, "mirrîhî-şemâ'il-i hûnî-kıyâfe-i cellâd-hasâ'il" (yk.46b) terkipleriyle de ruhî yapısına ve karakterine işaret etmiştir.

Zaman:

Nergisî'nin bu masalında zaman boyutu o kadar belirsizdir ki adeta vak'anın nasıl bir zamanda meydana geldiğini kestirmek mümkün değildir. Sadece, hikayenin başlarında geçen "sepîde-dem" (yk.44b) kelimesi olayın bir sabah vakti cereyan ettiğini göstermektedir. Ancak bu kelime tek başına olayın, zamanın kendisine izafe edebileceğimiz pek çok özellik ve sıfatlardan hangi birinde meydana geldiğini belirtmek için yetersiz kalıyor. Dolayısıyla masalda zamanın, çok muğlak ve müphem bir unsur halinde kendini gösterdiği görülmektedir.

Mekân:

Hikaye yazarları vaka ve şahısların takdiminde vasıta rolü oynayan mekan unsurundan değişik gaye ve tarzlarda yararlanmaya çalışırlar.³ Nergisî'nin bu hikayesinde mekan çok sathi olup derinliğe sahip değildir. Horoz sabah vakti ağacın üzerinde öter ve oradan kapıya doğru ilerler (yk.44b) Yazar daha sonra "cilvegâh-ı murğ-ı la'lin-tâc olan bâm-ı 'âlî-binâ (yk.45a) ifadesiyle kapının bu binaya ait olduğunu açıklığa kavuşturur. Tilki de bu binanın önüne yaklaşmış ve horozun "ol bâm-ı 'âlîden Cānib-i ahālîye nüzûla tenezzül (yk.46a) buyurmaları için ricada bulunur. Tilkinin art niyetini anlayan horoz " bālā-rev-i saḡf-ı bām olup" (yk.46a) uzaklaşır. Damın üstünden bakan horoz "miyân-ı efnān u hamā'ilden" (yk.46b) bir hayvanın kendilerine doğru koşarak geldiğini söyler. İşin ciddiyetini anlayan tilki " pinhān olacaḡ bir cāy-ı virān u harābe-kūşe" olup olmadığını sormaya başlar "kemīn-i bişezārdan" (yk.47a) atılan tazı tilkiyi yakalayarak parçalar.

Dikkat edilirse yazar hikayede bütün dikkatini olayın kendisi üzerine teksif etmiştir, bu nedenle olayın kişi, zaman ve mekan gibi boyutlarını büyük ölçüde

³ Mehmet Tekin, Roman Sanatı ve Romanın Unsurları, 1989,Konya, s.44.

ihmal etmiştir. Bu durum eski hikayecilerimizde sıkça görülen bir özelliktir. Modern hikayecilikte olduğu gibi onlar olayın inandırıcılığına güç katmak için zaman, mekan ve kişi gibi unsurları gerçekçi bir şekilde ortaya koymaya ihtiyaç duymazlar. Çünkü vakanın inandırıcılığı onları fazla ilgilendirmez, olayın bir mesaj taşıması onlar için yeterlidir.

Dil ve Üslub:

Nergisi'nin Horosname'de kullandığı dil diğer eserlerindeki gibi farklı değildir. Horosname'de isim ve sıfat türünden Türkçe kelime hemen hemen bulunmaz. Eserdeki isim ve sıfatların tamamı Arapça veya Farsça kökenlidir. Türkçe olarak sadece İyerî kelimesinin, o da "kendi kendin yirden yire urdı" (yk.46b) deyimini içinde kullanılması dikkati çekmektedir.

Zamir olarak hikayenin tümünde bu 14, ol 18, kendi 4, ben 1 defa kullanılmıştır.

Türkçe sıfat olarak kullandığı bir ve iki, sayı sıfatları ile ol ve bu işaret sıfatlarının dışında her hangi bir sıfatın bulunmaması Nergisi'nin dil özelliklerinden biridir. Ayrıca Arapça lafzî izafetlerle elde edilen "bedihiyu's-sudûr" (yk.46a), "müşterekü'l-ilzâm" (yk.47a) gibi bir kaçını da saymazsak sıfatların tamamını Arapça ve Farsça basit kelimelerin veya Farsça vasfî terkiplerin oluşturduğunu görmekteyiz.

Horosname'de Türkçe kural ile meydana getirilmiş sıfat tamlamaları oldukça azdır. Çoğu zaman Farsça kurala göre meydana getirilmiş olan bu sıfat tamlamalarında ard arda getirilen birden fazla sıfatın genellikle izafet kesresi ile bazen de "ve" bağlacı ile birbirine bağlandığı dikkati çekmektedir: "Zümre-i gürisne-çeşmân-ı şamâhkâr-ı teng-havsala" (yk.45a); bir küstâh rubâh-ı rû-siyâh-ı zil'-vecheyn-i veğâ-pîşe-i tezvîr-endîşe" (yk.45a) "ol dîk-i 'anğa-per-i la'lin-efser u mevzûn-peyker" (yk.45a); ni'met-i bedihiyu's-sudûr" (yk.46a)

Türkçe asıllı olup da sık sık kullanılan kelimeler daha çok fiillerdir. Bunlar da çoğu zaman Arapça veya Farsça bir isimle oluşturulan birleşik fiillerin bir parçası olarak metinde yer alırlar. Tebşir etmek, tevcih-i nigah etmek, şûkr etmek, nazar-endaz olmak örneklerinde olduğu gibi, Arapça ve Farsça kökenli isimlerle birleşik fiilleri sıkça kullanmak o dönemin bütün münşilerinde görülen genel bir temayüldür.

Yazar birleşik fiilleri oluştururken en çok "olmak, itmek, eylemek kılmak, buyurmak" gibi yardımcı fiillerinden yararlanmıştı. Hikayede çeşitli türevleriyle birlikte "olmak 57, itmek 24, eylemek 5, buyurmak 4, kılmak ise 3 defa kullanılmıştır. Bu fiillerin Horosname'deki kullanım oranlarının Nihâlistân'daki oranlarıyla hemen hemen aynı olması dikkati çekmektedir.⁴

Nergisi'nin eserlerinde en çok göze çarpan özellik sıfat ve vasfî terkiplerle iç içe girerek uzayıp giden zincirleme isim tamlamalarının çokça kullanılmasıdır.

⁴ Bkz. Süleyman Çaldak, Nergisi ve Nihâlistânı, İnönü Üniv.Sos.Bil.Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1997, s.366.

Türkçe kurala göre oluşturulan isim tamlamaları Farsça terkiplerin içinde kaybolup gitmektedir:

"bām-ı 'ālī-binānu'fī nişibgāhı (yk.45a), muhaṭabu'fī ma'lūmı (yk.45a), rubāh-ı hāne-harābu'fī ser-a-pāy-ı vūcūdı (yk.46b), bu çār-pāy-ı şīrāne-savletlīfī sebeb-i hücum u ḳudūmı" (yk.46b) örneklerinde olduğu gibi Türkçe tamlamaların ögelere her birinin de yine Farsça kurala göre yapılmış birer isim veya sıfat tamlaması olduğu görülmüştür.

Horosname'de rastladığımız Farsça tamlamaların farklı yapılarda olduğunu görmekteyiz. Bunlardan Arapça veya Farsça iki basit isimden meydana gelenler olduğu gibi, Arapça isim fiil ve sıfat fiillerden veya Farsça mastar ve vasfî terkiplerden oluşmaları da vardır. Asıl cümlelerin bir ögesi durumunda olan bu ikinci grup terkiplerin de bir cümleyi meydana getiren ögelere sahip bir yan cümlecik anlamını ifade ettiğini ve yazarın bunlardan yararlanarak daha geniş bir ifade imkânına kavuştuğunu görmekteyiz:

Şerā'it-i müvāhāt: kardeşlik şartları (yk.46b), taraf-ı yesāul u haccāb: bekçi ve kapıcıdan yana (yk.47a); āstāne-i sultānu'l-vuhūş ve'f-tuyūr: kuşların ve yabanî hayvanların sultanının dergahı (yk.45b); taḳbīl-i dest-i kerem-peyvest: ikram etmeye alışık elin öpülmesi (yk.46a); tevcih-i sāmi'a: kulak vermek (yk.46a); iblāğ-ı fermān: fermanı ulaştırmak (yk.45b); taḳḳīḳ-i müde'ā-yı müstelzimül-ḳudūm: takdim edilmesi gereken davayı gerçekleştirmek (yk.45a); bālā-rev-i saḳf-ı bām: damın üstüne çıkma (yk.45a); temāşā-yı sun-ı bedi'ul eser: güzel eserleri meydana getiren sanatı seyretme (yk.44b); mā bihi'l-iftihār-ı eyyām: zamanın kendisiyle övüntüleni (yk.46a)

Nergisî kelime düzeyinde Arapça ve Farsça'dan yüksek oranda yararlandığı halde cümle yapısı bakımından tamamen Türkçe dilbilgisi kurallarına bağlı kalmıştır. Onun cümleleri uzun olmakla beraber anlam bozukluğuna neden olabilecek düşüklüklere rastlanmaz. Ögeleri yerli yerince kullanılan bu cümlelerin sağlamlığı bir yana, günümüz Türkçesinde kullanılan cümle çeşitlerinin bir çoğunun bu hikayede büyük bir dikkat ve maharetle kullanılması dikkate değer bir noktadır.

Horosname

Bir şāṭır horōs-ı ṭāvus-hırām-ı levendāne-endām ki mūrūr-ı eyyāmla mir'āt-ı ka'inātda müşāhede-i suver-i teḳālib-i 'ālem ve mu'āyene-i 'iber-i tecārib-i bīş u kem idlūp pest ü bālā-yı cihānı kirāren zīr-i cenāh-ı tecribeye almış ve nişīb ü firāz-ı hādīsātı pergār-ı aḳdām-ı iḳdām ile kıraṭ kıraṭ anlamış, bilmiş, cihān-dīde, rind-i şeydā ve piş-hān-ceste ḳallāş-simā idi. Sepīde-dem bāng-ı "hayye 'ale'l-felāh"⁵ ile iḳāz-ı ḳavm ve şerefe-i menār-ı eşcār üzre zemzeme-i "es-salātü hayrūn mine'n-nevm"⁶ ile tebşīr-i ḳudūm-ı kevkebe-i yevm itdükden sonra āzāde-hırām-ı ṭarāf-ı

⁵ Haydi kurtuluş.

⁶ Namaz uykudan daha hayırlıdır.

bâb olup temâşâ-yı sun'-ı bedi'u'l-eser-i "yefalu'llahu mâ yeşâ"⁷ için efrâf u cevânibe tevcih-i nigâh-ı (yk.45a) "fe'nzurü ile'l-âsar"⁸ idüp bir miqdâr kendi yâl ü bâl ü peyker-i pür-i'tidâl ve küngüre-i tâc-ı la'l-gün u naşş-ı reng reng-i bukalemünına nasar-endâz-i i'tibâr ve mülâhâza-fermâ-yı "fe'tebiru minhu ya 'uli'l-ebşâr"⁹ oldı ve şükr-i aqibet ü ni'met ve fikr-i 'azâmet ü kibriyâ-i hazret-i Rabbü'l-'izzet iderek na'ra-i "Allahü ekber" ile âfâka âvâze saldı. Nâ-gâh zümre-i gürisne çeşmân-ı tama'l-kâr-ı teng-havsaladan bir le'im ü denî meşreb ü münâfık, çalğabân-ı yahûdî-temelluk u mecûsî-mezheb, ya'ni bir küstâh rûbâh-ı rû-siyâh-ı zül'vech(eyn)-i vâgâ-pîşe-i tezvîr-endîşenüñ nâr-ı şu'a'-ı nazarı ol diğ-i 'anğâ-per-i la'lin-efser u mevzûn peykere âvihte olup pây-ı firârını beste-i dâm-ı tezvîr eylemek ümidiyle sîne-şepân u pây-küpân reh-neverd-i isti'cal olup temelluk-ı tâm u mazlûmâne-hırâm ile cilvegâh-ı murğ-ı la'lin-tâc olan bâm-ı 'âlî-binânüñ nişîbgâhına çarîb mahalle gelüp yemîn ü yesâra tahrik-i düm-i hîle vü taqlîb-i hadeka-i firîb iderek resp ü râh-ı 'âdet-perestân-ı şabasbus-pîşe-i zamâne gibi evvelâ taqdim-i merâsim ü temhîd-i muqaddemat-ı ta'alluğ u ihtisâs bâbında icrâ-i kâ'ide-i mübalâga vü igrâk idüp, sâniyen hirmen hirmen dâne-pâş-ı niyâz, belki enbâr enbâr mahsul-bahş-ı süz u güdâz oldı ve ol kadar 'arz-ı şevk u garâm ve sohbet u ülfet-i bî-garâzâneye izhâr-ı ârzü-yı tâm eyledi ki hayret-endâz-ı 'ukûl u efhâm-ı enâm oldı. Pes ân gâh âheste âheste tahkîk-i müdde'â-yı müstelzimu'l-ğudüm imâle-i lisân-ı edâ kıldı ve didi ki, merhabâ ey menâre-pîrâ mü'ezzîn-i mağâm-şinâs-ı nâzûk-edâ, habbezâ ey mahfil-ârâ temcid-hvân-ı seher-hîz-i bülbül-nevâ-yı Bilâl-sadâ sad bâreka'llah ol zemzeme-i mesâmî-firîb u âvâze-i hacil-sâz-ı hezâr 'andelib ve subhgâhân bâng-ı bülend-i zehre-şikâf-ı sabr u şekîbu'l-hased istimâ-ı terâne-i hayât-bahşuñ ile şeref-yâb olan sükkân-ı berr u serâ, belki dem-sâz u hem-âvâzuñ olan horôs-ı 'âlem-i bâlâya ki evkât-ı mübârekede sâdir olan berekât-ı enfâs-ı şayyibeñüz hâlâ cemî-i kâ'inâta hayât-bahş u bâ'is-i beğâ-yı tasarrufât olup envâ-ı behâyim ü sibâ ve esnâf-ı vuhûş u şuyûr-ı muhtelifu'ş-şîbâ du'a-yı hayruñuzla bu güne sa'adet-i 'uzmâya nâ'il oldılar ki müddetü'l-'ömr haşır-güzâr-ı nev-i âferîde degüldür. Fe-li'llahi'l-hamd ve'l-minne ecnâs-ı kâ'inât beyninde bu maşûle eser-i yümn ü berekât müşâhede olundu diyüp tahkîk-i hud'a vü tezvîr için müdde'asını muhâtabun ma'lûmı olmak çalıbına ifrâğ idüp tehîyye-i muqaddemat-ı tehniye kıldı. Şuş-ı horôsı mesdûd-ı penbe-i tegâful görüp, henüz eser-i luğf-ı nev-zuhûr ve çanûn-ı hülmâyûn-ı cedidu's-sudûr mesmû'-ı hazret olmamış ancak, diyüp müte'accibâne şeker-hand-ı bî-mezeden sonra tekellüfât-ı isticâze siyâkında taqrîr-i çaziyyeye şurû' idüp didi ki, müjde-ber-müjde cenâb-ı vâlâya ve sâ'ir âheng-i bâl-güşâyî ile perrân-ı hevâ-yı âzâdî olan yârân-ı mahfil-i âşiyân-âşnâya ki hâlâ âstâne-i sulţânul'-vuhûş ve't-şuyûrdan 'adâlet-nâme-i humâyûn sudûr idüp mecâmî-i çavmde tenbîh u nidâ ve iblâğ-ı fermân-ı kazâ-cereyân-ı nev-peydâ olundu, ba'de'l-yevm yâsâ-yı cihân-gîri muqtezâsı budur ki gürg ü gânem, şîr-i ecem u âhû-yı harem ve decâce vü rubâh ve

⁷ Allah dilediğini yapar (İbrahim 14/27).

⁸ (Allah'ın rahmetinin) eserlerine bakınız (er-Rum 30/50).

⁹ Ey akıl sahipleri ondan ibret alın.

ra'iyet ü sipâh ve bi'l-cümle ecnâs-ı behâyim ü sibâ' sahâyıf-ı hatırlarından mahv-ı nuķüş-ı havf u hırâs ve izâle-i vesvese-i bîm u yâs idüp emn-i tām u rāhat-ı mā-lā-kelām üzre lānelerinde ārām ve saharî vü berārîde bî-pervâ hırām idüp ile'l-ân yek-digerden nüfūr u huzūr-ı mār u mūr ve şāhin u 'usfūr kā'inen men kān 'adāvet ü nefreti meveddet ü ülfete tebdîl idüp biribiriyle birāderāne 'işret, belki 'aşîkâne muhabbet üzre kemāl-i inbisāf u farf-ı ülfet u ihtilāt birle güzerān-ı 'ömr-i nā-pāydāya karār vireler diyü buyrulmuş, binā'en 'aleyh faķır-i sine-sāf-ı hulūs-ittisāf dahı huzūr-ı şerîfe mübāderetde reh-neverd-i müsāra'at oldum ki bir ān muķaddem sabıķa-i bigānegi mübeddel-i ülfet u yegānegi olduĝın sem'-i şerîfe iblāĝ u ihbār idem, tā ki bāķiyye-i 'ömrümüz 'ayş-ı ergād u safā-ı sermed ile güzār idüp düşen fırsat u uhuvvet u muhabbetümüz dāĝ-ı derün-ı ruzĝār-ı hased-pişe-i ĝıbtakār ola. Bu ni'met-i bedihiyü's-sudur şükranesime lâzımdur ki bi'l-ittifāķ bir harîfāne sohbet, belki bir 'ālî ziyāfet tertîb olunup pirāmen u erkānımızda āsāyiş iden yārān-ı hem-vār-ıynet ve hem-sereyān-ı insān ŗabi'atdan ba'zı ma'ķul-fehmān-ı hoş-sohbeti da'vet ve eyyām-ı 'adl-encām-ı pādşāhîde bir 'azîm çeşn-i meserret tarh idelüm ki mā bihi'l-iftihār-ı eyyām belki nev-rüz-ı Harez-m-şāhî gibi her sâlde zikri vazîfe-i taķvîm-ıtırāzān-ı şuhūr u a'vām ola, mercüdur ki mu'ānaķa-i muhāleset-intimā-yı uhuvvet ve müşāvere-i sohbet için ol bām-ı 'ālîden cânib-i ahālîye nüzûla tenezzül buyrıla, diyü bu muķaddemāt-ı bātıla ile gerden-i horôs-ı dūr-endîş-i daķāyık-şināsı āĝüş-ı dehen-i hamyāze-keş ile mu'ānaķa ve gelü-yı zemzeme-perdāz-ı dîķ-i hoş-āvāzı şifte-i dendān-ı hırs u āz itmek fikrinde oldu. Ğāfil ki āķil-i müdebbir füsün-ı mulāhaza-i savāb-intimā ile hezār hileger-i müdebbirün ŗılsım-ı tezvîrini ibtāl ve ruķye-i tedbîr-i dil-pezir ile ĝālib-i fitne-sāzān-ı bed-me'āl olmaķ lâzıme-i hāldür. Cenāb-ı ebu'l-yaķzān-ı çālāk-hırām-ı çābûk-ķadem-i necend-i 'ālem olmaĝla ķā'ide-i tayaķķuz u intibāha halel virmeyüp egerçi sûretā isĝa-yı hezeyān-ı rubāh-ı hile-güzāra tevcîh-i sāmî'a iderdi, velî ma'nîde fersāh fersāh rü-gerdān-ı tenā' olup ķademe ķademe bālā-rev-i saķf-ı bām olup giderdi. Ba'de külli kelām, beşşereka'llah ey rubāh-ı bî-bāk v'ey darbu'l-mesel-i hurde-bînān-ı daķıķu'l-idrāk "lā fazza'llahu fāke"¹⁰ baht-ı sulţānî hemîşe sa'îd u safā-yı hāţır-ı yārān ber-mezîd olsun, lâzıme-i şeh-r-yārî olan ķānün-ı 'adālet icrā ve furū-destān-ı zu'afā miyānında tesviye emrini ber-cā buyurduķları ĝāyetde 'alā ve sebeb-i nizām-ı dîn ü dünyā olmuşdur. Hāsseten bu beşāret için taķbîl-i dest-i kerem-peyvestlerine "sehāben 'ale'l-vech"¹¹ mübāderet lâzıme-i zimmet idi. Nihāyetü'l-emr muķābelemüzde miyān-ı efnān u hamā'ilden bir hey'et-i şekli-mirrihi-şemā'il, hünî-ķiyāfe-i cellād-hasā'il ŗülānî-endām-ı dirāz-pā vü dirāz-ĝüş u müca'ad-düm ü tîz-dendān u bārik-miyān u ĝüşāde-dehān miyān-ı esnāndan bir iki şibr ķadar lisān der-miyān, telehhüs-i tām ile berk-şitāb olup geliyor, bu maķûle hayvān olup ne maslahat için bu mertebede şitābāndur ki hayrānum, cenābunuz dahı nazar salsafuz inzimām-ı taķayyud ile elbette māhiyyeti ve sebeb-i seyr ü sür'āti mütebeyyen olur, evvelā bu çār-pāy-ı şirāne-savletün sebeb-i hücum u ķudümü ma'lüm olsa, ba'dehu buyrulan şerā'it-i

¹⁰ Allah aĝzını bozmasın (Aĝzına saĝlık).

¹¹ Yüz üstü sürünerek.

müvâhâta mühimmîne kıyâm olursa, diyicek rübâh-ı hâne-harâbuñ ser-â-pây-ı vücûdına ra'şe-i ızırâb 'arız olup halecân-ı şikârî-bâzî münkalib-ı hafâkân-ı çäre-sâzî oldu ve 'alâ'im-i mezkûreden kelb-i mu'allem-i sayd-efken oldığın istidlâl eyledi ve cân-ı 'azîzine cây-ı gürîz tadârükine teşebbüs idüp kayd-ı sayd-ı horôsa zamân kalmadı ve cânib-i dîke nigâh-ı nevmîdâne kılıp "eymu'llah"¹² taqrîrinden münfehim oldu ki, ol müdhiş-hey'ât u mühiş-kıyâfet ile gelen benüm düşmen-i cânum ve 'adû-yı kîn-sitânum olan kelb-i selûkîdür. Li'llahi ta'âlâ civârınızda pinhân olacağ bir cây-ı virân u harâbe küşe-i bî-nâm u nişân yok mıdır, diyüp nâle-i feryâdı âsmâna peyvend eyledi ve kendi kendin yirden yirden Horôs kağkağah-fermâ-yı istihzâ olup, be hey yâr nedür bu havf u hirâs nedür, xanı tab'ıfuzda merkûz olan hüsn-i muhavere vü celâdet ve ol nâdire-i bâdire-i ülfet pîş ez-în fermân-ı emn ü emân ve peyâm-ı 'adl ü ihsân ile kudüm itmîşdün, hâlâ bu mertebede hâyif u hirâsân olmak şâyân-ı tecellüd-nişânıfuz degüldi, kelb-i zî-nâb-ı hâne-harâb oldığı sûretde emr-i sulţânul'-vuhûşa itâ'at itmeyecek degül, belki ol hükm-i 'âlem-şümûl-ı 'amîmü'- menâfi' tahtında duhûl-ı evveli ile dâhil olup fakîr ile cenâbıfuz beyninde müşterekü'l-ilzâm olan muqaddeme-i ittihâd üzre dahı cenâbıfuzla tevâhî mu'âmelesin itmek neden hâpıra gelür, ne zehresi vardur ki hilâfına zâhib ve fermûde-i sulţânul'-vuhûşa münâfi bir vâz'-ı müstenkere mürtekb ola, didi ve bâlâ-yı bâmudan şanz-künân bir iki med âh ve kelime-i tayyibe-i "sübhana'llah" ile âheng-i terâne-perdâzî kıldı. Rubâh-ı fitneger muqaddemât-ı durûğ-âmîzi bî-eser oldığın görüp zebân-ı melâmet-feşân ile icâletü'l-vaqt bu mertebede cevâb-ı telâşî-peymâ tedârükine kâdir oldu ki, ol bir habîs-i mâder-zâd u menbâ'-ı fesâd bir şakî-i bed-ıynet-i erâzil-nihâddür, muhtemeldür ki bu mahalde taraf-ı yesâvul u haccâb u şahne vü nüvvâbdan eser görmemekle cây-ı tenhâda bir vaz'-ı fezâhat-âmîze cür'et ve bir fikr-i 'avâkıb-şekâ vü küstâhiye cesâret eyleye ve câyizdür ki fermân-ı sulţâniden haber-dâr olmayup hükm-i âsâyişden muqaddem bu taraflara vaz'-ı kadem itmîş ola. Husûsan bu gice hevlâk edgâs u ahlâm ile dîde-i hvâbum sebelnâk-ı ihtilâc olmışidi. Taqrîriñüzden münfehim oldığı üzre çendân liqâsında 'âlem yokdur, bu maqûlenüñ hücûmından muqaddem reh-revî-i girive-i ihtifâ şarîka-i eslem ve âkılâne vaz'-ı müsellemdür, diyüp sahrayı zir-ı kadem-i şitâba alup firâr iderken ol kelb-i müte'allem kemîn-i bîşezârdan vesebât-ı şirâne ile bir hamlede gerden-i rubâha dendân u züfr halîde kılıp mağlağa-i âh u feryâdına i'tibâr itmeyüp hün-ı ciger-i çâk çâkı ile la'lin-sâz-ı pustîn-i nâ-pâkı olup nîm-lahzada şikâr-ı horôs için tertîb itdüğü muqaddemât-ı mekâ'id ü mefâsidi kendi vücûd-ı habâset-nümünîña 'â'id olup "men hafere bi'ren li-ahîñi vağa'a fihî"¹³ mazmûn-ı 'ibret-nümünü fehvâsınca hafîr itdüğü çâh-ı amîk-ı mekre kendi fütâde ve şerrinden 'aceze vü bî-günâhân halâs u âzâde oldu.

¹² Allaha yemin olsun.

¹³ Kişi kardeşi için kazdığı kuyuya kendisi düşer.